

Опис курсу

«Компаративний аналіз соціоісторичних процесів та структур» є навчальною дисципліною зі спеціальності 054 – соціологія, для другого (магістерського) рівня вищої освіти для здобувачів, яка викладається у 1 семестрі, в обсязі 4,5 кредитів.

Навчальна дисципліна **«Компаративний аналіз соціоісторичних процесів та структур»** є відповіддю на сучасний тренд більш широкого застосування компаративного підходу в соціогуманітарних науках. Міждисциплінарний науковий підхід має великий потенціал для розширення проблематики досліджень, переосмислення та загального оновлення суспільних наук загалом. У сучасному світі дедалі більшого значення при вивченні соціальних процесів і явищ набувають соціолого-історичні дослідження. Соціологія була і залишається пронизаною історичним аналізом, схемами пояснення та інтерпретаціями історичних подій. Внаслідок взаємодії наук на сучасному етапі відбуваються інтенсивні процеси їхньої інтеграції та диференціації. Їх результатом є формування нових галузей знань. Одним із проявів подібної наукової співпраці є розвиток історичної (порівняльно-історичної соціології). З іншого боку, на сьогодні у сучасній соціології відбувається розвиток порівняльних досліджень, зумовлений проблемами глобалізації, взаємопроникненням культур, динамікою соціального життя, потребою соціологів отримувати і порівнювати інформацію про ідентичні соціальні процеси і соціальні зміни у різних суспільствах. На основі компаративного аналізу процесів і явищ в різних країнах, культурах і суспільствах можна виявити закономірності та соціальні механізми, що носять більш універсальний характер, і, водночас, зрозуміти ті особливості, які є неповторними/ особливими. В умовах глобалізації та посилення взаємозалежності між країнами та народами, існує потреба в розумінні того, в чому вони схожі, а в чому – відмінні. Безперечно, що значна кількість порівняльних досліджень в соціології є неможлива без включення більш глибокого історичного аналізу і контексту. Здійснюючи порівняння, науковець повинен не лише володіти соціологічними методами аналізу та історичним фактажем, але зрозуміти більш глибокі причинно-наслідкові зв'язки та динаміку змін будь-якої досліджуваної структури чи процесу. У навчальному курсі представлено опис соціологічних підходів до вивчення соціальних процесів та соціальних змін глобального рівня, тобто тих, що виходять за межі окремих національних держав, охоплюють великі регіони чи все людство. Курс дає необхідні для сучасного фахівця з соціальних наук знання з теорії, методології та практики сучасних порівняльних досліджень, а також дозволяє підготуватися до самостійного включення у міжнародні дослідження порівняльного характеру.

Мета вивчення дисципліни «Компаративний аналіз соціоісторичних процесів та структур» полягає у формуванні та поглибленні системи знань про історичний розвиток соціальних структур, відносин, процесів; отриманні студентами систематизованих/комплексних знань про сутність, характеристики, види і функції порівняльних соціальних досліджень. Навчальна дисципліна сприяє більш синтезованому осмисленню економічних, соціальних та культурних процесів, глибокому розумінню загального контексту розвитку історичного поступу суспільства.

Основні завдання дисципліни полягають у тому, щоб навчити студентів засадам самостійного аналізу актуальної проблематики сучасних дискусій та досліджень у межах компаративного соціологічного аналізу; з'ясувати поняття «порівняльне дослідження», проаналізувати різні види порівняльних досліджень, сфер їх застосування; ознайомити з основними роботами з порівняльної соціології та їх авторами; ознайомити з етапами розвитку компаративної соціології; вказати на основні методологічні проблеми в сучасній

порівняльній соціології; продемонструвати дослідницьку специфіку на всіх етапах порівняльних досліджень; аналізувати соціальні процеси в історичній перспективі; використовувати соціологічну методологію з метою аналізу історичних подій та явищ; сформулювати у студентів цілісне міждисциплінарне уявлення про компаративні дослідження; забезпечити необхідними знаннями про проблемні аспекти теоретичних та емпіричних досліджень у галузі вивчення сучасної компаративної соціології; набути практичні навички з організації та проведення порівняльних соціологічних досліджень; критично аналізувати публікації за результатами компаративних досліджень.

У рамках запропонованої дисципліни студенти матимуть можливість зрозуміти, яким чином планується та проводиться порівняльне дослідження, в чому його можливості та обмеження. Розгляд конкретних історико-порівняльних досліджень з багатоманітних тем продемонструє, наскільки цікавим та плідним є цей напрям наукових пошуків. У курсі планується розглянути питання витоків і розвитку: капіталізму, колоніалізму, війни, революцій, соціальних рухів, імперій та держав, нерівності, гендеру та культури. В процесі вивчення дисципліни «*Компаративний аналіз соціоісторичних процесів та структур*» студенти познайомляться з результатами міжнародних порівняльних досліджень за участю України, в тому числі Європейського соціального дослідження, ESS; Світового дослідження цінностей, WVS; Програми міжнародного соціального дослідження, ISSP. Студенти спробують проаналізувати, що об'єднує українців з іншими країнами та культурами, які цінності та життєві настанови ми поділяємо з представниками інших європейських країн.

Основна література:

1. [Савельєв Ю. Б.](https://vue.gov.ua/Аналіз_порівняльній_у_соціології) Аналіз порівняльній у соціології // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Аналіз_порівняльній_у_соціології
2. Методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Історична соціологія» / уклад. І. В. Пятницькова. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. 52 с
3. Рева Т. С. Культурна травма у концепції соціальних змін Пйотра Штомпки. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. 2022. № 2. С. 59–63.
4. Сальнікова, С., Мурадян, О., Сидоров, М. Міжнародні макро-соціальні показники як аналітичні інструменти в соціології. Соціологічні студії. 2020. № 17. С. 41–54.
5. Соціологічний моніторинг «Українське суспільство» після 16 місяців війни / <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/prezentaciya-monitoringu-2023.pdf>
6. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, В. А. Смолій, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2022. 552 с.
7. Історико-теоретичний аналіз дослідницьких програм в соціології. Колективна монографія / В. Ворона, В. Казаков, Н. Отрешко, В. Пилипенко, В. Резнік, В. Степаненко; за заг. ред. В. Резніка. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 249 с <https://i-soc.com.ua/assets/files/library/2022-istoriko-teoretichnij-analiz-doslidnickih-program.pdf>
8. Комплексні вимірвальні інструменти в соціологічних дослідженнях: розроблення, адаптація, обґрунтування достовірності [Є. Головаха, С. Дембіцький, Н. Паніна та ін.];

- за наук. ред. Є. Головахи та С. Демб'яцького. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 405 с.
9. Світове дослідження цінностей 2020 в Україні https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/WVS_UA_2020_report_WEB.pdf
 10. Дизайн дослідження: підходи на основі якісних, кількісних і змішаних методів / Перекл. Ігор Кобель, Тарас Кобель. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2022. 284 с.
 11. Настояща К.В. Обряд, ритуал, норма і правило: компаративний аналіз образів зв'язку і теорії практик // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2019. №3 (42). Соціологічні науки. С.81-91.
 11. Грицак Я., Шаповал Ю. Чи була Україна російською колонією? https://uamoderna.com/history/chy-bula-ukraina-rosiyskoiu-koloniiei/?fbclid=IwAR0A43yDlfs1sb19KyvcTB8nzHuo3yF7_UJZ86mg6HO9VUI7eL4DОНК4Cqw
 12. Що таке імперіалізм? <https://youtu.be/XNfJ-nVQKI>
 13. Стяжкіна О. «Російський імперіалізм — імперіалізм первісного суспільства, орієнтований в минуле» https://www.youtube.com/watch?v=ARKIZYCB_Z0
 14. Соціологічні зрізи українського суспільства (моніторинг соціально-економічних очікувань населення: 2005–2014 рр.) : наукова доповідь / [Балакірева О.М., Серета Ю.В., Дмитрук Д.А. та ін.] ; НАН України ; ДУ “Ін-т екон. та прогнозув. НАН України”. К., 2015. 78 с.
 15. Головаха Є., Горбачик А., Паніна Н. Україна та Європа: результати міжнародного порівняльного соціологічного дослідження. Київ: Інститут соціології НАН України, 2006. 142 с.
 16. Херпфер К. Новий індекс демократії. Демократизація громадськості в п'ятнадцяти державах Європи (1991-1998) // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2001. №3. С. 123-150.
 17. Головаха Є. Моніторинг соціальних змін в українському суспільстві // Структурні виміри сучасного суспільства: Навчальний посібник / За ред. С.Макеєва. К., 2006. С. 162-189
 18. Головаха Є., Горбачик А. Соціальні зміни в Україні та Європі: за результатами «Європейського соціального дослідження» 2005-2007 роки. К.: Інститут соціології НАН України, 2008. 133 с.
 19. Головаха Є., Паніна Н. Українське суспільство: соціологічний моніторинг 1992-2008 роки. К.: Інститут соціології НАН України, 2008. 85 с.
 20. Головаха Є., Горбачик А. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами “Європейського соціального дослідження” 2005-2007- 2009-2011. - К.: Інститут соціології НАН України, 2012. - 119 с. https://i-soc.com.ua/assets/files/library/european_social_survey_57911_ua.pdf
 21. Головаха Є., Горбачик А., Паніна Н. Україна та Європа: результати міжнародного порівняльного соціологічного дослідження. К.: Інститут соціології НАН України, 2006.
 22. Вельцель Х., Інглхарт Р. Людський розвиток і “вибух” демократії: варіації змін режимів серед 60 суспільств // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2008. № 1. С. 85-118.

23. Горбачик А.П. Порівняльний метод у вивченні нових соціальних явищ: можливості та проблеми Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. № 17. 2012. С. 6-11 file:///C:/Users/Admin/Downloads/apspp_2012_17_3.pdf
24. Горбачик А.П. Методологічні особливості порівняльних емпіричних досліджень в соціології Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. № 18, 2013. С. 6-19. - file:///C:/Users/Admin/Downloads/apspp_2013_18_3.pdf
25. Савельєв Ю. Б. Багатовимірна сучасність: соціальне включення в оцінці суспільного розвитку : монографія / Ю. Б. Савельєв. К. : ВПЦ "Київський університет", 2017. 447 с.
26. Горбачик А.П. Методологічні проблеми порівняльних соціологічних досліджень // Вісник Київського університету. Серія Соціологія. Психологія. Педагогіка. № 12-13. 2002. С. 7-10.
27. Пержун В.В. Історична соціологія: становлення і розвиток в контексті соціокультурного буття ХХ ст. // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 3/4 (27/28) 2015. С.66-70
28. Кон М. Міжнаціональні порівняльні дослідження як аналітична стратегія. Американська соціологічна асоціація. Президентське звернення 1987 року // Соціальні структури і особистість: дослідження Мелвіна Л. Кона і його співпрацівників. 2-ге вид. К.: КМІС, 2013. С. 324 – 353.
29. Богдан О. Що варто знати про соціологію та соціальні дослідження? Посібник-довідник для громадських активістів та всіх зацікавлених / Олена Богдан; консультант-рецензент Володимир Паніотто. К.: Дух і Літера, 2015. 380 с.
30. Alexander C. – J., Eyerman R., Giesen B., Smelser N.-J., Sztompka P. Cultural Trauma and Collective Identity. University of California Press, 2004. 304 p.
31. Sztompka P. Cultural Trauma: The Other Face of Social Change. European Journal of Social Theory, 2000, 3(4), P. 449–466.
32. Sztompka P. The Sociology of Social Change. Wiley-Blackwell, 1993. 368 p. 11. Sztompka P. Trauma wielkiej zmiany. Społeczne koszty transformacji. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, 2000. 117 s.

Додаткова література:

1. Антонович В.Б. Три національні типи народні. Український історичний журнал. 2017. №3. С.171-191.
2. Костомаров М. Дві руські народності. Ляйпц, URL: <https://diasporiana.org.ua/wpcontent/uploads/books/13655/file.pdf>
3. Рябчук М. Постколоніальний синдром. Спостереження. К. 2011. 240 с.
4. Кутуєв П.В. Концепції розвитку та модернізації в соціологічному дискурсі: еволюція дослідницьких програм. К. «Сталь». 2005. 500 с.
5. Погоріла Н. Довіра населення до політичних та публічних інституцій у порівняльному контексті (Україна, Польща, Росія, Угорщина) // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2003. № 3. С. 144-156
6. Тарасенко В.І. Копіювальний експеримент в Україні // Українське суспільство: десять років незалежності. Соціологічний моніторинг та коментар науковців. Київ: НАНУ Інститут соціології. 2001. С. 113-127.
7. [Мотиль О. Російські еліти хизуються своєю нелюдністю https://zbruc.eu/node/116060](https://zbruc.eu/node/116060)

8. Чернецький Ю. Україна, що воює, народ-демократ та глобальна демократія https://novynarnia.com/2023/07/29/ukrayina-shho-voyuje-narod-demokrat-ta-globalna-demokratiya/?fbclid=IwAR30O8uvVvG5w_uTrjPxKLA7F6GP8MpPXS99BiOf4id2iPsEmrqduTmk3qs
9. Гаврилишин Б. Дороговказ в майбутнє. До ефективних суспільств. Доповідь Римському клубові / Б. Гаврилишин ; пер. з англ. К. : Основи, 1993. 235 с.
10. Гіденс Е. Нестримний світ. Як глобалізація перетворює наше життя / Ентоні Гіденс ; пер. з англ. Н. Поліщук. К. : Альтерпрес, 2004. 100 с.
11. Саїд Е. Культура й імперіалізм / Едвард Саїд; пер. з англ. К. Ботанова, Т. Цимбал, Н. Гхазалі, Т. Марценюк. К. : Критика, 2007. 608 с.
12. Саїд Е. Орієнталізм / Едвард Саїд ; пер. з англ. В. Шовкун. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 511 с.
13. Титар О. В. Глобалізація та українські культурні ідентичності: поліцентризм, тотальність, холістичність / О. В. Титар // Вісник Харк. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Сер. : Теорія культури і філософія науки. Х., 2013. № 1029- II. С. 252–257.
14. Порівняльний аналіз звичайних та елітних шкіл в Україні <https://commons.com.ua/uk/porivnyalniy-analiz-zvichajnih-ta-eli/>
15. Куценко О.Д. Суспільство нерівних. Класовий аналіз нерівностей у сучасному суспільстві: спроби західної соціології [Текст] / О.Д. Куценко. Х.: Вид. центр Харк. ун-ту, 2000. 316 с.

Інтернет-джерела

1. <http://www.worldvaluessurvey.org/> - «Дослідження світових цінностей» (World Values Survey)
2. <http://www.europeanvaluesstudy.eu/> - «Дослідження європейських цінностей» (European Values Survey)
3. <http://www.europeansocialsurvey.org> - «Європейське соціальне дослідження» (European Social Survey)
4. Better Life Index: methodology and Data. <http://www.oecdbetterlifeindex.org/>
5. Вимірювання демократії https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2022/?utm_source=google&utm_medium=paid-search&utm_campaign=democracy-index-2022&gclid=Cj0KCQjwz8emBhDrARIsANNJjs4TuqhX6oroQ4moSezAcu_uoNm6QDP5syf0iIUENTp6RIoE4Zpl1kaAumzEALw_wcB
6. Індекс соціального прогресу www.socialprogress.org, <https://www.socialprogress.org/assels/download>
7. «Європейський барометр» (Eurobarometer) http://ec.europa.eu/public_opinion/
8. <http://www.issp.org/> - «Програма міжнародного соціального дослідження» (International Social Survey Programme)
9. Українське суспільство: соціологічний моніторинг. Інститут Соціології НАН України <https://i-soc.com.ua/ua/edition/ukrainske-suspilstvo/issues/>